

УЧИЛИЩЕНЪ ПРЕГЛЕДЪ

Официаленъ отдѣлъ.

Окръжний.

I. Общи.

Свѣдѣния за персонала и ученицитѣ.

(До г. г. директоритѣ на пълнитѣ и непълнитѣ сръдни училища и г. г. директоритѣ на прогимназиитѣ).

Окр. № 14380, 1/XI, 1913 г. Умолявате се, господине директоре, да изпратите въ министерството най-късно до 20-ий т. м. свѣдѣния за числото на класовѣтѣ, паралелкитѣ, ученицитѣ и учителитѣ въ повѣреното ви училище за прѣзъ учебнитѣ 1912|1913 и 1913|1914 години. Тия свѣдѣния ще прѣдставите тѣй, както ги имате въ началото на всѣка отъ поменатитѣ двѣ учебни години по слѣдната

Сравнителна таблица.

1912/1913 год.				1913/1914 год.				Въ по-малко за 1912/1913 год.				Въ по-вече за 1913/1914 год.			
Число на класовѣтѣ	Число на паралелкитѣ	Число на ученицитѣ	Учители	Число на класовѣтѣ	Число на паралелкитѣ	Число на ученицитѣ	Учители	Число на класовѣтѣ	Число на паралелкитѣ	Число на ученицитѣ	Учители	Число на класовѣтѣ	Число на паралелкитѣ	Число на ученицитѣ	Учители

Главенъ секретаръ : Ц. С. Арnaudовъ.

За началникъ на отдѣлението : Вел. Иордановъ.

А. П. Стоиловъ.

Спомени отъ Солунската българска мъжка гимназия „св. Кирилъ и Методи“.

Учителскиятъ съвѣтъ на Солунската българска мъжка гимназия „св. Кирилъ и Методи“ бѣше изказалъ прѣзъ ноември 1904 година едногласно желание да се отпразднува 25-годишнината отъ основаването на първата българска гимназия въ Македония, която се падаше прѣзъ м. септември 1905 год. На българското общество за тоя юбилей се извѣсти чрѣзъ вѣстниците въ края на мѣс. априль 1904 год. Проектираше се да се издаде юбилеенъ сборникъ, като се вмѣстятъ въ него исторически бѣлѣжки за гимназията, спомени отъ бившитѣ ѳ възпитаници, учители, съврѣмenni книжовници и др. Управлението на гимназията съ присърце почнало да събира свѣдѣния за свършившитѣ гимназията и всичко потрѣбно, както за юбилейния сборникъ, така и за тържественото отпразднуване заслужената 25-годишнина на гимназията. Цѣли двѣ години то непрѣстано писало до бивши ученици на гимназията и се е ровило въ архивата ѳ. По политически причини юбилеятъ не можа да стане и въ началото на учебната 1906[7] год., а не прѣзъ 1905[6] уч. год., както се мислѣло отначало. Въ гимназиалната архива бѣше се образувала голѣма папка съ свѣдѣния за тоя юбилей. За голѣма жалъ, тая папка и многоцѣнната архива на тая гимназия е унищожена отъ вѣроломното грѣцко войнство прѣзъ послѣдната съюзническа война. Сърдцето се свива на човѣкъ, като си помисли, какво изгубва българскиятъ народъ съ тая гимназия! Богатитѣ ѳ кабинети, сбирки, библиотека, архива сж до влакно изпочупени, ограбени и изгорени на двора ѳ отъ разбойническитѣ войски на Константинъ XII!

Въ папката за юбилей на гимназията имаше „Спомени отъ ученишкия ми животъ въ Солунската българска гимназия (1880—1886 год-)“ отъ Г. Стрѣзовъ. Авторътъ имъ е единъ отъ първосвършившитѣ гимназията. Отъ тѣхъ азъ притежавамъ прѣписъ. Заслужаватъ да имъ се даде гласность, защото хвърлятъ голѣма свѣтлина по историята на гимназията. А тя единъ день трѣбва да се напише, защото отъ нейната ограда се прѣскаше свѣтлина въ цѣла Македония между българското население. Сѣмето, което тя посѣ, нѣма тѣй лесно да изсѣхне, въпрѣки терора на сърби и гърци. Българскиятъ народъ

въ Македония съ десетки години ще пази повече отъ зѣницата на окоето си българското име. Своятъ идеалъ рано или късно ще постигне. Споменитѣ на г. *Г. Стръзовъ* (какъвъ примѣръ за ученицитѣ отъ Солунската гимназия!) прѣдавамъ буквално:

„Дълги години слѣдъ свършване на гимназията мечтаехъ и си бълнувахъ азъ, до ще день, когато ще отпразднуваме 25-годишнината отъ откриването ѝ тамъ, въ Солунъ, въ самата гимназия тържественно и вѣликолѣпно. Прѣдставлявахъ си: събрали сме се отъ вси страни на татковината, учители и ученици, на братска трапеза, другари, както въ продължение на 25 години сме черпили духовна храна у нашата *Alma Mater* и сме се свързвали съ неразривни духовни връзки. Но... напраздно били мечтитѣ ми за това величаво тържество! Суетна надежда! Писано било да не се сбъдне...

„Азъ съмъ отъ първия, привилегирования, и най-галения випускъ на Солунската гимназия — отъ 1885/1886 година. Азъ съмъ нѣщо повече — не се очудвайте, моля ви се, по-старъ даже и отъ тоя първи випускъ.

„Първъ пѣтъ се явихъ въ Солунъ при мой роднина, заслужилъ старъ учителъ, сѣщински основателъ на Солунската гимназия, *К. А. Шапкаровъ*, прѣзъ 1880 год. м. септемврий. Нѣмаше открити нито гимназия нито пансионъ. При все това основитѣ бѣха вече поставени тихо и безшумно, но здраво. Училището основно главно, дѣвическо и мжжко, се помѣщаваше въ едно полусрутено здание, близо до сегашната гимназия, до текето. Въ двѣ-три тъмни и влажни стаички на сѣщото здание, нѣщо като едноврѣмешнитѣ келии, живѣеха стипендиантитѣ на общината. Това бѣ пансионътъ.

„Въ отдѣленията момчета и момичета учеха наедно; въ класното училище, само до втори класъ, имаше сѣщо и момичета. Първитѣ ни учители, що заварихъ, бѣха: *К. Шапкаровъ* и *Хр. Бучковъ*; класоветѣ бѣха сформирувани, кое какъ се попаднало. Азъ, на примѣръ, не бѣхъ училъ нищо редовно, едвамъ прочитахъ български и що-годѣ грѣцки. При това намѣрихъ ме годенъ за II класъ. Таквизъ бѣха и другаритѣ: *Д. Иозовъ*, *Ив. Липошлиевъ* и др. — всичко 8 души. Между другаритѣ ми трима бѣха приети като общински стипендианти — думата бѣ още неизвѣстна тогазъ. Господа училищнитѣ настоятели *Н. Стояновъ* и *П. Шумковъ*, имъ отпускаха дневно по 60 пари (30 стотинки) и нищо повече. Съ тия пари тѣ трѣбваше да се хранятъ, отопляватъ — да посрѣщатъ всичкитѣ си нужди. Тѣ трѣбваше да се ператъ и да си готвятъ, ако имаше какво. Даромъ имъ се даваше помѣщението... и една рогозка. Помня, какъ единъ день другаря ми, покойния *Д. Иозовъ*, подпали училището съ мангала, надъ който печеше пастърма. Никой не можеше да прѣдвиди, че отъ тоя зародишъ ще изпъкне величавото онуй заведение, което отпослѣ озари цѣла Македония. За солунскитѣ грѣци нашето скромно учидище бѣ прѣдметъ на разни подмѣтания и подигравки. При всичко това и тая още година на училищния актъ присѣтствуваха много гости и официални лица: рускиятъ генераленъ консулъ г. *Каракановски*, *Н. Спострановъ*, драгоманъ въ руското консулство и др.

„Втората ми година — собствено тая, която се счита за първа отъ основаването на гимназията — учебната 1881/1882 год. се подхвана сериозно. За гимназия се нае днешното помѣщение; пансионътъ се нареди на хазайственъ начинъ и се помѣсти въ отдѣлно здание, онуй Спандони, една дървена барака, готова, струваше ти се, да рухне на всѣка минута. Въ началото на учебната година пристигна отъ Цариградъ г-нъ Д. Ганчевъ, пратеникъ отъ Екзархията, да уреди класоветѣ; пристигна и о. Прѣчистански, сегашниятъ Дебърски дѣдовладика Козма, прѣподавателъ по законъ Божи и прѣдседателъ на общината. Дойдоха и други учители: директоръ Б. Райновъ отъ Котелъ; инспекторъ Н. Райновъ отъ Сливенъ.

„Екзархийскиятъ пратеникъ изпитва всички ни, що бѣхме свършили II класъ и се готвѣхме да прѣминемъ и образуваме III класъ, за да види дали можеше да се открие тоя класъ. Изпитва и менъ по нѣщо си и намѣри — не разбрахъ защо — че азъ мога да отида понагорѣ. Прѣдметитѣ, които бѣхъ слушалъ миналата година, се прѣподаваха обикновено въ IV отдѣление и I класъ, какъ така, прочее, се намѣрихъ въ III класъ, не ми е още понятно. Азъ и отдѣленията не бѣхъ редовено слѣдвалъ. Както и да е, бѣхъ прогласенъ за достоенъ. Такъвъ се указа само още единъ — Д. Иозовъ. Но за двама класъ се не открива; а пъкъ да ни изпуснатъ, и това не бѣ допустимо. По онуй врѣме ученикътъ бѣ скъпа стока и се търсѣше съ свѣщъ.

„Рѣшено бѣ прочее Иозовъ и азъ да чакаме една година, докато ни застигнатъ другаритѣ, та заедно съ тѣхъ да образуваме III класъ на гимназията. Дотогава, обаче, азъ трѣбваше да служа нѣщо като секретаръ на гимназията, а Иозовъ да отиде учителъ въ с. Негованъ (Лжгадинско). Откри се и пансионътъ. Още въ началото на годината трѣгнаха: П. Сарафовъ къмъ Сѣрско и Драмско, Бучковъ къмъ Кукушко да събиратъ ученици своекощни и стипендианти. Вжтрѣ въ единъ мѣсецъ набраха се вече 130 души отъ всички крайща на Македония съ всевъзможни пѣстри носии, повече или по-малко живописни, и съ подготовка още по-пѣстра. Нѣкои бѣха «пѣани», едни на грѣцки, други едвамъ грамотни по „църковното“, и трети пъкъ съвършено безграмотни. Имаше и таквизъ — които знаеха да четатъ и турски. Надойдоха отъ Костурско, Леринско, Битолско, Охридско, Дебърско, Скопско, Велешко, Прилѣпско, Драмско, Сѣреско и Разложко — цѣлъ напливъ. Особено послѣднитѣ — разложани, както и костурчани — бѣха много типични: тия съ своя староврѣмски говоръ и арнаутска носия, и ония едри планиннци съ твърдъ акцентъ, цѣли исполини! То бѣ една смѣсь, отъ която трѣбваше да се направи едно тѣсто. И мѣсенето се почна.

„На първо врѣме ни дадоха нѣщо, като униформа. И още каква! Настрѣхватъ ми коситѣ, като си я прѣдставлявамъ! То не бѣ нѣкаква носия, а просто на просто чували отъ най-груба материя, въ която ни напѣхаха. Незнамъ защо въ тази форма бѣха благородили да ни разходятъ по Солунскитѣ булеварди на показъ! Цѣли страшилища! Прѣзъ тая 1881/82 учебна год. прѣподаванията почнаха

късничко — едвамъ прѣзъ м. ноември; но нищо — това не врѣдѣше. За редъ, програми и дума не можеше да става. Когато г-нъ директорътъ, Б. Райновъ, нѣмаше врѣме, или просто не му бѣше кефъ, пращаше менъ да го замѣствамъ, като учителъ по аритметика въ II класъ. Нали, боже, азъ бѣхъ прѣкаралъ вече тоя класъ, единъ отъ най-силнитѣ. Но, о, ужасъ! Указа се, че ученицитѣ ми бѣха много по-силни отъ менъ; азъ пѣкъ хаберъ си нѣмахъ. Ergo, това не можеше да се търпи; азъ се червахъ отъ срамъ въ класъ, азъ трѣбваше да ги накажа за тази имъ дързостъ. Единъ день, ядосанъ, че бѣхъ изобличенъ въ незнание, турихъ имъ на всички по двойка, и съ дадената ми отъ директора власть наказахъ безъ обѣдъ всички 40 души второкласници.

„Още първата година се породиха крамоли и ежби между учителитѣ; Шапкарова отсграниха въ гр. Кукушъ, види се, за неговитѣ услуги. Инспекторътъ и директорътъ, Райновци, се гонѣха до тамъ, щото и за ученицитѣ не бѣ тайна, че се биятъ. Единъ день въ учителската стая присѣдствувахъ, когато Б. Райновъ, насмалко щѣше да хвърли прѣзъ прозореца о. архимандритъ Прѣчистански, и като не успѣ, изпочупи маса и столове, всичко що бѣ въ стаята. Впечатлението, що ми оставише г. Б. Райновъ, е на човѣкъ буенъ и строгъ. Лично азъ имамъ много да му дължа, защото, като неговъ писаръ, само той бѣ въ състояние да ме дисциплинира и да сложи упорството ми.

„Втората учебна 1882|83 год. се започна при много по-добри условия за гимназията и пансиона. Постѣпиха на ново ученици добрѣ подготвени отъ Прилѣпското училище, отъ Софийската и Пловдивската гимназии; и учителскиятъ персоналъ бѣ избранъ. Между учителитѣ бѣ и незабравимиятъ Трайко Китанчевъ — учителъ, който ми е оставилъ най-силно впечатление. Не знамъ на какво да го отдамъ, но тоя човѣкъ имаше привлѣкателна сила, която те караше да го обикнешъ още на първа срѣща; той привличаше силно ученицитѣ и бѣше обичанъ и обожаванъ отъ всички. И сега съ услада си спомнямъ неговитѣ уроци, увлѣкателнитѣ му лекции. Всичко друго е изчезнало, само извѣстни сюжети по неговитѣ прѣдмети: литература и всеобща история цѣли, непожтнати въ паметъта ми сж съ всичкитѣ имъ подробности. Китанчевъ не бѣ нѣкой сладкодуменъ ораторъ, но при все това часоветѣ му минуваха като сладкитѣ минути на щастieto и ние, ученицитѣ, още искахме и го спирахме да продължи часа си, да го удвои, ако бѣ възможно. Тази чародѣйна сила у незабравимия Трайко Китанчевъ, която те омагьосваше и те правѣше неговъ робъ, лежеше въ неговата безпримѣрна обичъ къмъ званието си и къмъ неговата злостна родина. Той обичаше ученицитѣ. Винаги скромненъ, привѣтливъ, снисходителенъ не можеше да не бжде обичанъ отъ тѣхъ. Когато слѣдъ 12 години, освободенъ отъ Хасковския затворъ, слѣдъ падането на Стамболова, го видѣхъ втори пѣтъ прѣзъ 1894 год., той вече не ми правѣше онова впечатление, което и до сега пазя. Бѣхъ видѣлъ вече и други професори, бѣхъ чулъ и други таланти, но неговото сърдце не намѣрихъ у никого. И останалитѣ учители бѣха единъ отъ другъ по-добри.

„Георги Поповъ, прѣподаватель по български езикъ. Силенъ като учителъ, крупенъ и импозантенъ съ своята фигура, той бѣ ни стрѣсалъ всички, боехме се и отъ сѣнката му. Мене, поне, най-много ме бѣ страхъ отъ него. Най-добри спомени съмъ запазилъ и отъ г-на Ф. Сплитекъ, прѣподаватель по математика, отъ III до VII класъ. Винаги засмѣнъ и внимателенъ, всѣкога любезенъ и вѣжливъ. Сплитекъ е останалъ за менъ типъ на благъ учителъ. Надъ тия учители директоръ бѣ назначенъ отъ св. Екзархия Г. Кандиларовъ, слѣдвалъ, ако не се лъжа, духовна академия въ Русия. Прѣподавалъ ми е сума прѣдмети по законъ Божи: катихизисъ, черковна история, апологетика и др., отъ които поменъ нѣма; даже имената на прѣдметитѣ съмъ забравилъ. На единъ празникъ въ черквичката „св. Кирилъ и Методи“ нашиятъ директоръ Г. Кандиларовъ, намѣтнатъ съ черно расо, държа проповѣдь. Стилътъ му бѣ високомѣренъ, смѣсъ отъ руски, славянски, български — цѣла каша. Не вѣрвамъ нѣкой да го разбра. Ние поне, ученицитѣ, нищо не можахме да разберемъ. Това хичъ не ни се понрави. Не ни се нравѣше още това да ни заставя четири пжти на день на молитва и всѣки празникъ да отиваме редовно въ черква. И при все това не зная, начинайки отъ себе си, нито единъ ученикъ да е излѣзълъ набоженъ. Въобще Кандиларовъ се стремѣше да всѣе между учители и ученици оня духъ, въ който бѣ възпитанъ въ Русия. Но това не му се удаде. Подирѣ той има случай да го опита на свой грѣбъ. Каквото посѣя, това се и пожъна. Отъ тукъ крамоли, ежби и интриги между учителитѣ, бунтове между ученицитѣ, които въ послѣдствие станаха редовни, всѣка година и се обѣрнаха най-сетнѣ срѣщу самия Кандиларовъ.

„Учебната 1882|83 година се свърши съ тържественъ актъ който се узакони вѣчъ и се повтаряше всѣка година съ особенъ церимониялъ. Редовно присѣтствуваха чуждитѣ консули и самиятъ валия. По традиция менъ бѣ отредено всѣка година да говоря нѣщо по френски или да декламирамъ. На Изовъ специалността бѣ турски, а Б. Кушовъ си бѣ запазилъ монопола на математика. Редомъ за повдигане на гимназията вървѣше и уреждането на пансиона. Прѣзъ тая учебна година Екзархията бѣ поканила отъ Сливенъ единъ французинъ, Bertrand комуто отдаде цѣлия пансионъ съ контрактъ. Той постави за надзиратели нѣколко французи и се грижеше да ни научи да говоримъ по френски. Храната не бѣ лоша; облѣклото твърдѣ прилично, униформа каквата се даваше и въ царскитѣ училища. За помѣщение на пансиона Берtrandъ нае едно солидно и красиво здание; той ни донесе даже и инструменти, съ цѣлъ да нареди ученишки оркестъръ. Тоя французинъ се виждаше пѣленъ съ благи намѣрения и рѣшенъ да основе, покрай българската гимназия единъ модеренъ пансионъ, каквито сж френскитѣ Internats и Lycées. Нему азъ много дължа; той е, що ми вдѣхна обичъ къмъ френския езикъ, който азъ учехъ съ страсть.

„Прѣзъ учебната 1883|84 година азъ съмъ вече въ IV класъ; числото на пансионеритѣ, повечето стипендианти, достигна до 380 души — това бѣ максималното, струва ми се. Всички се хранѣхме въ една обширна столова; само тракането на ножовѣтъ и вилушкитѣ об-

разувахе шумъ, като на лаорети въ усиленъ ходъ — нищо не можеше да се чуе или разбере. Прѣзъ сжщата тая година гимназията се снабди съ пълни физически и химически кабинети — невидено до тогава чудо за цѣла Македония. Тия кабинети повдигнаха фуроръ и между гърци и турци. Така щото гимназията и пансионътъ достигнаха своя пълненъ разцвѣтъ. Но демонътъ дебнѣше и не ни даде мира да свършимъ тая година. Къмъ края тя излѣзе най-бурна. Завързаха се козни, разядоха се наново учители, насъскаха се ученицитѣ срѣщу чужденеца Bertrand-a, — който експлоатиралъ българията, не ни хранилъ добръ, не ни обличалъ и пр. и пр. Тия крамоли и бунтове най-много се развиха прѣзъ слѣдната учебна година, когато се откри V класъ. Едно юдинско хоро се разигра — грозно, отвратително. Всички почти пансионери се разбунтувахме; то бѣ ужасенъ ураганъ. Най-буйнитѣ бѣха прилѣпчанитѣ: Митровъ, Мирчеви С-ие, Пере Тошевъ. До тамъ бѣ падналъ авторитета на бѣдния френецъ, щото една вечеръ цѣлиятъ нашъ класъ, който водѣше танца, наредихме паницитѣ си и стжпвайки върху тѣхъ, ги изпотрошихме до една. Такава вандалщина не съмъ чулъ да е ставала другадѣ. Bertrand, уплашенъ се явява да ни усмирява; посрѣщатъ го съ тропане и псувни. Тогава единъ отъ другаритѣ ми, Пере Тошевъ, на увѣщанието отъ Bertrand-a „Pour quoi, mes enfants, pour quoi, faites vous celà?“ се изпрѣчи и му изтърси класическото: „Море, пуркоа, пуркоа...да ти... татка ти“. Сжщиятъ другаръ, види се, твърдѣ силенъ по френски, като го канѣше да излѣзе, Sortez, отговори съ неподобното „Еве сортмамъ“, що ке ми чинишъ, де?“ което е ни френско, ни турско, ни българско. Слѣдствие на тия вълнения най-много си пострада нашиятъ класъ; мнозина мои другари бидоха изключени отъ гимназията. Сега, слѣдъ 20 години, повръщамъ се назадъ и се мжча да-си дамъ отчетъ за станалото. За кого бѣ нуженъ тоя бунтъ? За кого се дадоха толкова жертви безцеремонно и безжалостно? — За да се удовлетворятъ нѣкои не безкористни амбиции. А това е жестоко. По моему вината е у директора на гимназията и у нѣкои учители. Тѣ се стремѣха да отнематъ пансиона отъ чужденеца: да го отнематъ съ всички срѣдства, на първо мѣсто отъ ученицитѣ. Ако не ни насъскваха, то сигурно ни окуражаваха съ своето посивно държане. Когато работата отиде далечъ, за да не се компрометиратъ тѣ, жертвуваха ученицитѣ, своитѣ орждия. Това е прѣстжпно!

„Слѣдната 1884|85 уч. год. пансионътъ се отне отъ Бертранда и се прѣдаде на Г. Кандиларова. Но съ това нищо добро не се постигна за никого, освѣнъ, разбира се, за заинтересованитѣ. Животътъ въ пансиона стана още по-несносенъ: влоши се и храна, и облѣкло, и всичко. Ученицитѣ трѣгнаха по това направление, не можаха лесно да се спрѣтъ и се обѣрнаха срѣщу самия Кандиларовъ. Пакъ бунтове, пакъ безредици, пакъ изключвания и пр., които станаха *традиционни* въ нашата гимназия. По онуй врѣме, между прочемъ, тѣ бѣха на мода и въ другитѣ гимназии.

„Прѣзъ всички тия тревоги и вълнения само седемъ души оцѣлѣхме до VII класъ и го свършихме; Б. Кушовъ, Д. Изовъ, азъ (Г.

Стрѣзовъ), Ив. Липошлиевъ, Юрд. Бомболовъ, Ив. Благоевъ и Ал. Кожухарски. Съ трепетно сърдце чакахме приближаването на матури-тетния изпитъ и се готвѣхме за него. Самата дума чужда, непонятна и дълга, ни ужасяваше. Какъ ще се прѣскочи тази крѣпостъ? Нѣма ли да пропаднемъ въ нея? Дълго още прѣди изпита, прѣзъ м. мартъ, почнахме да се приготвяваме за матура. Ставали сме на 2 или 3 часа подиръ полунощъ да учимъ прѣдметитѣ си; по цѣли дни се ски-тахме въ околността на Солунъ, за да зубримъ уроцитѣ си и се връ-щяхме само вечеръ изнурени и омаломощени отъ умора; бѣхъ се обърналъ на скелетъ: нощя учи, а деня прѣзъ горещинитѣ спи! Това бѣ ужасъ и трепетъ!

„Най-наподиръ фаталната матура почна. Указа се, че тя далечъ не била тъй страшна, както си я прѣдставявахме. Темата по български езикъ мина благоприятно; тя бѣ върху значението на Крали Марко въ нашия народенъ епосъ. Учителтъ, гаче ли ни бѣ далъ да прѣду-гадимъ, че една отъ темитѣ, най-вѣроятната, ще бжде тя. По матема-тика твърдѣ сполучливо, благодарение на другаря ни Б. Кушевъ, който, за да запази репутацията си на пръвъ по математика, щомъ разрѣши темата, подава я на близкостоящитѣ за прѣписъ. Когато пъкъ това срѣдство се укаже непрактично, отива — извинете — до нѣйди си, и тамъ ние се изреждахме и прѣписвахме отъ стѣната рѣшението на задачата. Устнитѣ изпити изкарахме още по-леко. По всѣки прѣдметъ бѣхме си приготвили *конспектъ*. Но, Боже мой, това не бѣше кон-спектъ, а самиятъ прѣдметъ; конспектътъ въ сгжстена форма съдържаше всичко. Тѣй наречениятъ конспектъ бѣ раздѣленъ на *билети*. Учите-лтъ вдига двама; теглятъ билетъ; додѣто единиятъ разпитватъ, дру-гиятъ знае вече, какво му се паднало и съ конспекта въ ржцѣ подъ носа на прѣподавателя просто си готви урока. И нищо да не си зна-ялъ и да не си прочелъ, имашъ врѣме да се приготвишъ и да отго-воришъ отлично. Трѣбаше да бждешъ отъ набитъ табакъ, за да про-паднешъ на таквизъ изпити. Ахъ, чудесна, чудесна система! Прѣпо-ржчвамъ я на по-младитѣ!

„И тъй отъ славната матура остана ми само страхътъ; не, *pardon*, и още нѣщо: гордостъта, че можемъ сега да даваме уроци и да учимъ по-младитѣ на това чудновато изкуство, което може да се назове: „упжтване за успѣшното и безврѣдно притѣсняван матурата?“

„На късо, актътъ на 29 юни 1886 год., когато солунскиятъ валия раздаде намъ, на първия випускъ, зрѣлостнитѣ ни свидѣтелства, излѣзе особено тържественъ и величественъ. Всѣки отъ насъ трѣ-баше да изиграе ролята си, да каже нѣщо, да декламира, да рѣши нѣкоя задача, твърдѣ отдавна приготвена. Моята роль, както винаги, бѣ декламация на френски. Много ни зарадва формата на нашитѣ сви-дѣтелства — дълги и широки пергаменти, литографирани съ златни славянски букви.

„Въ едно кратко изложение, както е настоящето, не мога да прѣдамъ всички ония спомени, които се трупатъ въ паметъта ми. Други нека изнесатъ други възпоминания. Надъ всичко това, обаче,

едно е общото впечатление: ученическият живот е най-сладкото време презъ живота; то не се повръща вече и нийдѣ не може да се намѣри. Познайства, приятели добива всѣки день човѣкъ, но другарь отъ ученическата скамейка не може да намѣри. Искрено приятелство съществува само въ крѣхката възраст: — таково духовно единение може да даде само ученическия чинъ. Това сж истини, признати отъ всѣкиго; не е злѣ, обаче, да се изкажатъ, за да се разбератъ добръ отъ младитѣ.

„Специално за нашия пръвъ випускъ на Солунската гимназия ученичеството прѣдставяваше идеално време. Ние бѣхме галенитѣ дѣца на щастието; ние имяхме всички привилегии и отъ страна на учителитѣ, и отъ страна на общество, и на всички; ние прѣкарахме единъ периодъ на опояване; въ младенческитѣ си пориви ние нѣрвахме, че носимъ въ себе си идеалитѣ на родината; така гледаха къмъ насъ и прѣподавателитѣ ни; за туй, ако учехме урсцитѣ си, това бѣ, защото искахме; да не бѣхме искали, нѣмаше срѣдство да ни се помогне, па и нѣмаше кой да ни научи; учителитѣ гледаха къмъ насъ като на очитѣ си. И при все това училъ съмъ съ увлѣчение, съ услада, безогледно за резултатитѣ, училъ съмъ ревностно само отъ желанието да уча и да знамъ.

„Въ по-нататъшнитѣ години ученицитѣ, наши наследници въ гимназията, и тѣ, не ще и дума, сж носили въ гърдитѣ си идеали много по-възвишени, може би, отъ нашитѣ. Но, ще ми се да вѣрвамъ, че пръвтитѣ години и особито нашиятъ випускъ е билъ привилигированъ въ всѣко отношение. И понятно: къмъ насъ се отнасяха като майка къмъ првворождения си синъ. Бѣхме на голѣма почетъ прѣдъ учителитѣ си; въ VII класъ поставяхме се даже на еднаква нога съ тѣхъ, като другари; поставяхме се, казвамъ, но по-право е, четъ ни поставяха. А и въ своята наивностъ считяхме се като осмото чудо: по ученостъ, по положение, по бждеще по-високо. И се надувахме, разбира се. За единъ ученикъ отъ по-долния класъ бѣ голѣмо благоволение да може да бесѣдува съ нѣкого отъ насъ — седмокласницитѣ. А то като наука намъ ни се прѣдставяваше, че матурата, — това е кулминационната точка, надъ която нищо по-високо нѣма. Колкото за менъ — да си го изповѣдамъ, между насъ да остане — на това мнѣние бѣхъ още въ II каасъ и си въобразявахъ, че като мина въ III класъ, достигналъ съмъ върха и повече нѣма да искамъ! Щастливи моменти, наистина ви казвамъ щастливи, защото щастието е само въ илюзията. А отъ тогазъ много време измина; много нѣща видѣхъ и научихъ; свършихъ и гимназия и университетъ и се убѣдихъ тогазъ, именно, че нищо не съмъ научилъ, че нищо не зная; изгубихъ всичкитѣ си илюзии една по една и заедно съ това и щастливитѣ минути. Дотолкозъ бѣха ни галили, щото още прѣди да свършимъ матура, питаха ни, кой кждѣ иса да учителствува; азъ си бѣхъ избралъ Битоля, и въ деня на акта получихъ назначението си за тамъ съ годишна заплаца 80 лири турски. Бѣхъ ли азъ сънувалъ такова положение?“

София, 9. септемврий 1913 год.